

A peremre szorult bölcs palackpostái

Esszékritika Géher István *Mondom: szerencséd* című kötetéről

Géher István első kötete az 1980-as évek magyar költészetének igen fontos, a kortárs magyar irodalomról való korabeli gondolkodást megváltoztató darabja¹ volt, mely most, harmincegynéhány év múltán is megérdemli az olvasói figyelmet.

A géheri költészetre oly jellemző, mindig és mindenhol mintegy vízjelként jelenlévő, keserédes, sokszor szomorkás hangnemet megütő, mégis játékos-ironikus alanyiség már itt, a *Mondom: szerencséd* verseiben is tetten érhető. Bár a kiváló formaművész Géher István, akitől elidegeníthetetlen az irodalmárság / irodalomtudósság, rengeteg kötött formát kipróbál és e kötött formák keretei között rengeteg magyar és külföldi szerzőt megidéz, számtalan maszkot magára ölt, vershangja mindig következetes marad. Az olvasónak nem lehet kétsége afelől, hogy minden maszk mögül ugyanaz a Géher István szól hozzá kissé elváltoztatott, de felismerhető hangon – a költő, az irodalomtörténész, a tanár, az ember.

A kötet első, *Leletmentés* című ciklusa valamiféle költői és értelmiségi missziót, életfeladatot tematizál – miként arra a címe is utal, a lírai beszélő *leleteket*, leginkább irodalmi-kulturális leleteket ment meg, vagy kísérli meg megmenteni azokat a jövő számára. Talán e tematikában implicit módon tetten érhető a költői beszélő csendes lázadása is a mindenkori rendszer, egészen konkrétan talán a kései Kádár-rendszer ellen, melynek hazug propagandája sosem engedte kibontakozni a gondolkodni vágyó értelmiséget. Az ebből fakadó mellőzöttségtől egyébként maga Géher István, az életrajzi személy is köztudottan szenvedett.

IX. LELETMENTÉS

1.

vers: a másoké

meztűr magában

---

¹ Hivatkozott kiadás: GÉHER István, *Mondom: szerencséd*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981.

2.

vers: eleje *nincs* *mint testedet*

/testemet/ a föld: befejezetlen

– olvashatjuk a ciklus rövid, enigmatikus címadó versében, mely a géheri költészetre jellemző módon nem csupán egy költői-értelmiségi szerepet tematizál, de reflektál az irodalmi alkotásra és annak folyamatára, kutatja a költészet, a vers lényegét, és aforizmatikus rejtvényként frappáns választ is ad arra a kérdésre, mi értelme egyáltalán a költészetnek?

A második, *Kivétel* című rövid versciklus ugyancsak talányos, minimalista, aforizmatikus versek gyűjteménye, melyek kevésbé valamiféle költői misszió lehetőségére, mint inkább a konkrét-alanyi marginalizált értelmiségi léthelyzetre reflektálnak:

XV KIVÉTEL

1

Hogy ezt, vagy mást: az erdei séta
véletlene. Már végleges.

Itt van előttem, ezüst pohárban
szokik hozzám egy délelőttöm.

2

Vacogsz bélelt vacokban; és ha
belhidegedbe – kitéve?

A címadó versben, miként sok más Géher-opuszban, megjelenik a bor, a borivás motívuma, mely egyszerre profán és szakrális gesztus. A géheri költészetben a magánt olykor a mélabúnak átadó, bánatát borba fojtó költő-értelmiségi profán lerészegedésének motívuma sokszor párosul az alkohol által előidézett valamiféle, nélküle talán meg sem lévő bölcsességgel, a látótér kitágulásával. A fizikai valóság és a szellem szférája elválnak egymástól, a költői beszélő pedig inkább gondolataiba mélyed ahelyett, hogy mindennapi emberi létproblémáiról tudósítana...

A harmadik, *Tünetek* című ciklus, ha nem is kifejezetten halálverseket tartalmaz, költeményei azonban meglehetősen határozottan tudósítanak minket az emberi élet mulandóságáról. Bár a beszélő szavaiból kiviláglik, hogy alapvetően, mint minden ember,

természetes félelmet és viszolygást érez a halál, az elmúlás iránt, azonban mégis megpróbálja az emberi élet végeességét természetes jelenségként felfogni és elfogadni azt, miként arra talán a legjobb példa az *Enteriőr* című négysoros:

XXVI ENTERIŐR

A szakadás is hozzátartozik.

A szakadás a szőnyegen: a rongy.

Hogy rendezetten nem lehet:

nemlétedhez életed.

A halál pontosan úgy tartozik hozzá az emberi élethez, miként a szőnyeghez a szakadás, a fiatalemberből pedig éppen úgy lesz idővel idős ember, miként a szőnyegből rongy. Belenyugvó alaphangneme nem mentes persze ez a négysoros az öniróniától sem, hiszen a költői beszélő mintha görcsösen vágya a rendezett, kiszámítható életre, azonban konstatálnia kell, hogy majd csak a nem-lét lesz az, ami előre kiszámítható és (el)rendezett.

A következő ciklus, a *Változatai* a maga töredékes címével minden bizonnyal *A halhatlanság változatai* teljes cím talányos töredékesítése, hiszen az egység egyik rövid verse ezt a címet viseli. A költő itt játszik és kísérletezik, világirodalmi szerzőket idézve meg a verseket a fragmentált szintaxis jellemzi, a *Fu sopra noi richiuso.* című két és fél oldal hosszú, látomásos elbeszélő költemény kivételével a ciklus darabjai gyakorlatilag mind töredékek:

XXXV ... UTÁN SZABADON

Nem vonatkozom:

csak mutatkozom;

másnak megmaradva:

magammá változom.

E frappáns négysoros lényegében nem más, mint a költői beszélő ars poetikus öndefiníciója.

Az ötödik, *Lovagjáték* című ciklusban a *poeta doctus*, a tudós költő szólal meg, szinte minden vers egy magyar- vagy világirodalmi szerzőre és annak művére játszik rá intertextuálisan, a felhozatal pedig igen változatos: Vörösmartytól kezdve Albert Camus-n és

William Shakespeare *Hamletjének* parafrázisán át egészen Arany Jánosig bezárólag. Meghatározó motívum ugyanakkor mindezen túl a költői beszélő külvilágtól való teljes elidegenedése – valamiféle meghatározhatatlan, ősi szorongás hatja át a ciklus verseit:

XLI KÉP, REJTVÉNY

1

mint amikor : mint az /ha bentszakad,
s megbújva, évekig, a bőr alatt,
nem fáj, de érzik – ott van, idegen/
mint aminek : mint : nyomát viselem

2

ültében is eljár fölötte

E rövid, ötsoros költemény ugyanarról a végig meghatározatlan és meghatározhatatlan szorongásról tudósít a mindenkori olvasót számára, melyről alapvetően a *Tünetek* ciklus versei is szólnak, és bár konkrétumként megjelölhető az emberi élet mulandóságától, a haláltól való félelem, itt mégis valami azon túlmutató, általánosabb szorongásról van szó – félelmetessé pedig pont az teszi, hogy a költői beszélő maga sem tudja, vagy legalábbis talányos versüzeneteiben nem akarja meghatározni, mitől is tart igazán...

A következő ciklus, a *Messziről* a költő – Magyarországon kívül tett – konkrét és szellemi utazásainak krónikájaként olvasható, természetesen ezúttal sem mentesen a különböző külföldi irodalmi utalásoktól. Az *Extra Hungariam: Souvenirs* című, tizenkét négysorosból álló költemény példának okáért különböző amerikai helyszíneken tett látogatások lírai pillanatfelvételeit archiválja az olvasó számára, míg az *Ivy Garden-i canto* stílusában is egyértelmű intertextuális rájátszás Ezra Pound *Cantóira*. A ciklus alapvető motívuma az utazáson és valami meghatározatlan teljesség-élmény keresésén kívül az odahaza és külföldön egyaránt megtapasztalt otthontalanság érzése, mintha a költői beszélő, akárhol is jár, örökös száműzetésben érezné magát:

XLV »TANULJA TENNI, AMIT

FELJEGYZÉSEK ... VONATKOZÓLAG

1

Ne berzenkedj: kibírod
/jobb híján/ a jót is.

2

Átbújsz – közötted

3

Ott se az. Itt se az.

Itt is, ott is: az. /Vagy az./

A »*Tanulja tenni, amit* című, három kisebb töredékből összeálló rövid vers a költői beszélő számvető önmegszólítása és önreflexiója, harmadik egységében pedig tömören és béketűrően konstatálja, hogy bárhol is kereste az otthonosság élményét, bárhogyan is próbálta valahol otthon érezni magát, az otthontalanság és a bizonytalanság továbbra is lényeg elidegeníthetetlen része maradt.

Az utolsó versciklus, a *Helyismeret* ugyanazt a tematikát folytatja, mint a kötet előző tematikus egysége – az utazás, keresés, kutatás motívuma továbbra is meghatározó, az irodalmi referenciák pedig elmaradhatatlanok – ezúttal többek között Catullus, P. Taylor, Kormos István, József Attila és megint csak Shakespeare azok, akiknek műveit Géher István önazonos költői beszélője parafrázeálja, de legalábbis néhány szó, idézetfoszlány erejéig megidézi saját verseiben.

LXIII ... MADE IN LIEU ...

SPENSER AJÁNLJA

Velük, mint nélkülük. Mi megvagyunk,
határaink közt. Véd a megszokás,
véletlenekkel: mit mikor hagyunk
hozzánk csapódni. Társhoz a társ.
Te nem szorulsz ezekre. Annyi más
közünk van, fontosabb; órák, napok.
Kívül, belül: kettőnknek megbocsásd,
amit /AMIT./ magamnak hallgatok;

nem el: ki előtt? Percre tudhatod.
Most kávézom, megfürdöm, dolgozom.
Ikes igéim.   Illik alakot
váltani, versre? Mint téltre tél, azon
a Lukács-őszi délután: neked
„*készült* / „belőlük? kívülünk?” / *helyett*”

A fenti költemény, ez a már Géher István korai költészetében is emblemikus helyet elfoglaló shakespeare-i szonett a *Mondom: szerencséd* című kötet utolsó verse, mely egyúttal összegzi mindazt, amit a költő e könyvében mindenkori olvasójának, és önmagát újra és újra megszólítván egyúttal önmagának is mondani kíván. Itt is a társadalmi értelemben vett létezés peremére szorított, sorsa ellen és a világ ellen a szavak erejével csendesen lázadó, ám a körülményeket alapvetően mégis bölcs béketűrővel viselő értelmiségi hangja szólal meg, aki egyúttal nem tud nem-költőként megnyilvánulni, és aki számára az írás, az alkotás, a világ és önmaga szavak általi újrateremtése az egyetlen biztos menedék a létben...

Géher István első kötetének versei a maguk talányos-aforizmatikus minimalizmusukkal, töredékességükkel, ugyanakkor páratlan formagazdagságukkal és a magyar- és világirodalmi intertextuális utalások tucatjaival egy, a létezés pereméről méltóságteljes higgadtsággal megszólaló bölcs ember mindenkori olvasónak szánt palackposta-üzenetei, melyek nem csupán egyetlen beszélő lírai világreflexiói, hanem olyan mély szövegek, melyek az olvasót önmagához is közelebb juttatják. Hiszen nem feledkezhetünk meg olvasásuk közben arról sem, hogy Géher István nem csupán a magánember, az életrajzi személy krédóját tekintve, hanem verseiben is számtalan helyen deklarálta elsősorban *tanár* volt, aki költészetében is minden körülmények között az olvasó tanítására – jó értelemben vett, tisztelet- és szeretetteljes tanítására, nem pedig kioktatására törekedett. Az egy bizonyos költői szubjektum magántapasztalatait rögzítő versszövegek egyetemes üzenetek hordozóivá emelkednek, hiszen nem csupán valaki más által nekünk, de *rólunk* is szólnak, az emberről általában tudósítanak. E palackpostába zárt versüzenetek megfejtése pedig, habár helyenként töredékesen és rejtvénytyszerűen szólalnak meg, érzésem szerint egyáltalán nem nehéz olvasói feladat...